

Pál-Lukács Zsófia

∴ Pécsi Tudományegyetem, BTK, Pécs –
∴ Gárdonyi Géza Általános Iskola és Gimnázium, Érd
∴ zsofiapallukacs@gmail.com

A TÖRTÉNETEK RETORIKAI-ETIKAI ASPEKTUSÁNAK VIZSGÁLATA

Study on the Rhetoric and Ethic Aspects of Narratives

Posmatranje retoričko-etičog aspekta naracije

A nemzetközileg elismert narratológus, James Phelan nevéhez kötődik a *narratív retorika* (narrative as rhetoric) elméletének és módszertanának kidolgozása. Minthogy e program a posztklasszikus narratológiákkal egy időben artikulálódik, érdemes bemutatnunk néhány alapvető sajátosságát, hiszen inspiráló teoretikus és gyakorlati konzekvenciákat tartalmaz. Kérdéses, hogy a narratív retorika vonatkozási kerete feloldódhat-e a klasszikus tendenciákban, mivel teljességgel új teoretikus belátásokkal rendelkezik. Az alapelvek rekonstruálásakor főként James Phelan e témában íródo szövegeire támaszkodom. Meglátásom szerint ezek a tanulmányok megfelelően szemléltetik a narratív retorika célkitűzéseinek, illetve fogalomalkotásának referenciális alapját.

Kulcsszavak: narratológia, narratív etika, narratív retorika, megbízható narrátor, megbízhatatlan narrátor, narráció mint cselekvés

Mit ígér egy történet retorikai-etikai aspektusának a vizsgálata? Milyen értelmezési problémák feltárására adódik lehetőség e tudományágak (ti. narratív retorika, narratív etika) megjelenésével az 1970–1980-as évektől? Egyáltalán, mely irodalomelméleti iskolákban alkalmazzák napjainkban is sikeresen? Az újabb narratológiai irányvonalak, így a retorikai narratológia hazai „befogadástörténetét” figyelve azt láthatjuk, hogy kevésbé tartanak számat az érdeklődésre, nincs hagyományuk az interpretációs folyamatokban, inkább utalásszerűen jelennek meg, ha megjelennek. S ez bizonyos értelemben a posztklasszikus narratológiák több területére is igaz. Az irodalomtudományi diskurzusban aligha látható az a fajta kontinuitás, amely a nyugat-európai vagy amerikai iskolákban fedezhető fel. Így például a magyar kritikákban találkozhatunk ugyan a szöveg retorikájával kapcsolatos utalásokkal, de részletes kifejtéssel, egy adott posztklasszikus narratológiai elméletre alapozott értelmezéssel már ritkábban. Legutóbb Szatmári Áronnak (SZATMÁRI 2015) a *Jelenkorban* megjelent kritikájában lettem figyelmes a retorikai narratológiára utaló fogal-

makra: Dragomán György *Máglya* című regénye kapcsán ír a szöveg retorikája által kifejtett hatásról, olvasatformáló szerepéről. Maga a szerző is jelzi a megközelítés újszerűségét, s azt a benyomást erősíti bennünk, hogy e stratégiát követve lehetőség adódna az identitás, a trauma, az emlékezés fogalmak újfajta értelmezésére.

Kifejtésszerűen azonban ez az érdeklődés még a posztklasszikus narratológiák bemutatásával foglalkozó tanulmánygyűjteményekben sem lelhető fel. Így például a 2010-ben megjelent *Új elméletek a narratológiában* című, Szabó Erzsébet által szerkesztett tanulmánygyűjteményben találkozzunk ugyan a feminista narratológia, a lehetséges világok elmélete a narratológiában, a festészet elbeszélései, a narratív film elmélete, a digitális narratológia és a kognitív narratológia tárgykörére épülő tudományos munkákkal, interpretációkkal, ám – a nemzetközi kontextusban igencsak jelen lévő – retorikai narratológiával nem. Persze, nem is elvárható követelmény, hogy egy rövid terjedelmű könyv minden kortárs narratológiai irányzatról leltárt készítsen, az új elméletek holisztikusan szerveződő rendszerében ennek talán egyetlen kiadvány sem tudna maradéktalanul megfelelni. Tény azonban, hogy az angol nyelven, hasonló címmel kiadott összefoglaló munkák – igaz, jóval nagyobb terjedelemben – erről az irányvonalról is tájékoztatást nyújtanak. Így a 2008-ban *A Companion to Narrative Theory* címmel megjelent értékes tanulmánygyűjtemény (PHELAN–RABINOWITZ 2008) *Történelem, politika és etika* fejezetben közli a narratív etikával kapcsolatos állásfoglalásokat.

Mivel külön tanulmányt érdemelne ezek hatástörténetének elemzése, ezúttal csupán azokat a kapcsolódási pontokat keresem, melyek a posztklasszikus narratológiák és a retorikai, etikai narratológia között fedezhetőek fel. Tudjuk azt, hogy etika és irodalom kapcsolata már az 1970-es évektől foglalkoztatja az irodalomtudományt. Amint azt többen hangsúlyozzák, a retorikának Wayne C. Booth óta fontos komponense az etika, a két aspektust mégis két különböző kutatói csoport vizsgálja. Az 1980-as évektől bekövetkező etikai fordulat fő megalapítója Martha Nussbaum és J. Hillis Miller. A kiindulópont mindkét elméletalkotói közösség számára Arisztotelész filozófiája, aki az etikát mint a retorika kulskomponensét tartotta számon, s a mimézis morális funkciójára hívta fel a figyelmet. A retorikai narratológia sokszor hivatkozik az Arisztotelész *Poétikájában* található tragédia definícióra, melyet a következőképpen közvetítenek: „Valaki imitál egy cselekvést valamely célból.” Ez a cél pedig az érzelmi hatás kiváltása.

Az idézett *Új elméletek a narratológiában* kötetindító szövege a posztstrukturalista narratológiákat vizsgálja, s ennek kapcsán elemzi a dekonstruktív narratológia helyzetét, amit J. Hillis Miller narratológiai dekonstrukciója mellett érdekes módon Derrida és de Man narratívafelfogásával

szemléltet. Azért lehet releváns a jelenlegi tanulmány szempontjából ez utóbbi megközelítés, mert a dekonstrukció eleve „jelentős mértékben megváltoztatta a narratív szöveg olvasásának módját” (KOVÁCS 2010: 20), ugyanakkor például de Man munkássága éppen azt hangsúlyozza, hogy „a narratívák korrelátumai a retorikának” (KOVÁCS 2010: 22). Nyilvánvaló, hogy mivel de Man „erős túlzás volna narratológiai érdeklődésűnek nevezni” (KOVÁCS 2010: 21), a retorikai narratológia kontextusában kevésbé „jó” példa. Ehelyett viszont rámutathat arra, hogy még ha a „posztstrukturalizmus és dekonstrukció napja leáldozott” is, érdemes lehet az új elméleti alapvetéseket ezekkel összefüggésben vizsgálni. Márcsak azért is, mert a fentiekben említett Miller-féle narratológiaelmélet összefügg az etikai kritika teoretikus alapvetéseivel, az etikai kritika fő képviselőjének, Martha Nussbaumnak az álláspontja több szempontból Miller elméletéhez közelít.

Erre mutat rá Túry György az amerikai etikai kritikával kapcsolatos könyvében, az *Amerikai etikai kritikában* (TÚRY 2009). Az etikai kritika fő képviselői, Wayne C. Booth és Martha C. Nussbaum ugyan a chicagói neoarisztotelianusok iskolájához tartoznak (TÚRY 2009: 10), de már az iskolán belül érzékelhető egyféle hangsúlyeltolódás. A kizárólag textualitásra alapozott etikai kritika Nussbaum munkássága révén a narratívák azon aspektusára irányítja a figyelmet, ami a *hogyan éljünk* erkölcsfilozófia kérdésre ad választ, Arisztotelész *eudaimonia* fogalma (TÚRY 2009: 13), azaz az erényekre épülő etikája mentén. Számunkra Túry Györgynek az a megállapítása lehet fontos, miszerint Nussbaum munkássága által megtudhatjuk, hogyan olvas irodalmat egy filozófus, illetve, hogy a filozófia absztrakt nyelvvel ellentétben milyen etikai szempontokra irányíthatják rá az olvasó figyelmét az irodalmi szövegek. A Nussbaum által képviselt etikai kritika újszerűsége éppen abban áll, hogy alapvető értékmegjelölő kategóriákat keres a szövegben, pontosabban az író álláspontját figyeli meg ezzel kapcsolatban (TÚRY 2009: 68–99). Míg tehát Millert a nyelvben megalapozott etika működésmódja foglalkoztatja, Nussbaum a narrátori megfigyelés, a percepció szempontjából tekinti át az értékek és a moralitás fogalmát.

Ebből kiindulóan, illetve ezt továbbgondolva, a posztklasszikus narratív etika az olvasó szerepére fókuszál, az olvasói válasz a szöveg irányába mutatott felelősség egyik formájaként értelmeződik. Sokatmondó, hogy Luc Herman és Bart Vervaeck *Focalization between Classical and Postclassical Narratology* című tanulmányukban (PIER 2004) az új elméletek által alkalmazott klasszikus fogalmi és módszertani hátteret, alapot éppen az olvasóorientált posztklasszikus narratológiák révén mutatják be, elemzésük középpontjában a szöveggel való szoros kapcsolat feltárásának a célkitűzése áll. Ennek kapcsán a narratív etika elméletalkotói közösségének, így a Phelan-féle „iskolának” is elsősorban

abban látják az érdemét, hogy felismeri és nyomatékosítja az olvasó szabadságát. Phelan a narratív szöveget egy polifonikus hang-szövődésnek tekinti (polyphonic weave of voices), ami többszólamú dialógusba lép az olvasóval.

E tradíció részeként a filozófusok, így Alasdair MacIntyre, Richard Rorty vagy Martha Nussbaum, a narratívákat alapvető etikai kérdések szemléltetőiként tartják számon. Érdemes figyelni rá, hogy a narratológusok alapkoncepciója szerint az etikai és morális kérdések a kultúra szemantikájával állnak összefüggésben. Jacob Lothe *Narrative and Ethics: Conrad, Kafka, Sebald* című tanulmányában (LOTHE 2010) az etikai narratívát egy szöveggörnyezeten belül tárgyalja a kulturális narratívával, a szöveg struktúráját a kontextuális tényezőkkel köti össze. Ezért az irodalmi formák genealógiáját rekonstruálva, az irodalmi narratívák kulturális szemantikájáról beszél. Ehhez hasonlóan, az irodalom is fókuszál a morális értékek közvetítésére, ám nem vagy kevésbé tudjuk meghatározni, hogy kinek az értékeit és etikai normáit találjuk meg egy adott szövegben (Astrid Erll meglátása szerint nagy valószínűséggel a sajátunkat [ERLL 2010]). Következésképpen, ha az irodalmi narratívák általánosan rendelkeznek is etikai jelentéstartalommal, nem lehet behatárolni, hogy pontosan milyen etikai funkciót töltenek be. Különösen azért nem, mert alapvető teoretikus és módszertani problémákkal szembesülünk.

Hogy jobban megértsük ennek működésmódját, érdemes megvizsgálnunk James Phelan írásainak fő jellegzetességeit. Phelan a narratív retorika jeles képviselője, mondhatni vezéralakja. A nemzetközileg ismert narratológus, Dan Shen új könyvének egyik recenzense, Xiahoui Liang (LIANG 2014) írásának alaptézise szerint egy új állomáshoz érkezett a narratív fikció kutatása az utóbbi harminc évben, mivel a fiktív narratívákat az író, a narrátor és a befogadó kapcsolatrendszerében kezdte el vizsgálni. Ebben kétségtelenül nagy szerepe volt James Phelan 2007-ben megjelent *Experiencing Fiction: Judgments, Progression and the Rhetorical Theory of Narrative* című művének. De kiindulópontnak tekinthetjük a *The Living Handbook of Narratology* összefoglaló tanulmányát is, melyben a retorikai diskurzusban vizsgált narrativitással kapcsolatos kutatásokat Stefan Iversen dán narratológus foglalja össze. Iversen rámutat arra, hogy elsősorban az érvelő szövegek esetében lehet releváns ez a fajta megközelítés, mivel közvetlenül ezek befolyásolják a szöveg befogadóját (ellentétben az esztétikai vagy didaktikai funkciót ellátó szövegekkel). Ebből következően nehéz behatárolni, hogy mely szövegtípusok esetében beszélhetünk narratív retorikáról, mivel az olyan szövegek, amelyek célzottan megszólítanak egy közönséget, mind ide sorolandók (politikai beszédek, kampánybeszédek stb.).

Phelan többek közt azért is nagyra értékelt narratológus, mert újraértelmezi, működésbe hozza a sokáig viták tárgyát képező boothi fogalmat, a megbízható narrátor fogalmát. Eszerint a narrátor beszámol a szereplőkről és az esemé-

nyekről, értelmezi ezeket a beszámolókat, valamint etikai szempontból is értékeli. A *The Rhetoric of Fiction* című művében már Booth figyelme is az író, a narrátor és a hallgatóság, azaz a befogadó kapcsolatára, valamint a beszélő, a szöveg és a hallgatóság közötti kapcsolatra irányul (*speaker, text, audience*). A legfontosabb kérdés ezekkel kapcsolatosan az, hogyan befolyásolják ezek egymást. Az író Boothnál valójában a bennefoglalt szerző (implied author), aki közvetlen vagy közvetett, indirekt módon kommunikál. Ansgar F. Nünning *Reconceptualizing Unreliable Narration: Synthetising Cognitive and Rhetorical Approaches* című szövegében Booth érdemét egyértelműen a megbízhatatlan narrátor fogalmának a bevezetésében látja, mivel ez kanonizált lett, még ha élénk vitákat váltott is ki. Nünning a kognitív és retorikai narratológusoknak a megbízhatatlan narrátor fogalmára vonatkozó újraértelmezéseit tekinti át.

A narratológia történeti áttekintésével foglalkozó tanulmányok különbözőképpen rendszerezik a tudományág korszakait. Monika Fludernik a *Histories of Narrative Theory: From Structuralism to the Present* című tanulmányában több olyan részterületet nevez meg, melyek hozzájárultak a narratológia sikertörténetéhez. Ezek főként a kontextuális narratológiához tartozó tudományágak, melyeknek egyik fő forrása éppen Wayne C. Booth idézett műve, a *The Rhetoric of Fiction* (PHELAN–RABINOWITZ 2008: 44). Phelan olvasatában Booth döntő lépést tett *A fikció retorikája* című nagy hatású művében (1961, 1983), illetve a később íródó tanulmányaiban, amikor a narratív etikát a retorika részének tekintette. Booth a „könyvek barátok” metaforával fejezte ki elméleti alapvetéseinek lényegét. Phelan antifundacionalista álláspontot foglal el, teoretikus álláspontja saját belátása alapján is Kenneth Burke-ével és Wayne C. Boothéval rokon. Phelan, Boothhoz hasonlóan, a narratív közlést a tudás közvetítésének szándékaként határozza meg. Éppen ebben áll a narratív retorika sajátossága: a narratívák által érzelmeket, értékeket és hiteket tapasztalunk. Ezt Phelan „narrative as rhetoric”-nak nevezi, míg Booth „rhetorics of narrative”-ről beszél. De korántsem arról van szó, hogy ugyanazt a dolgot más fogalommal jelölik a szerzők. Booth a *szerzői szándék* által próbál hozzáférni a szöveg jelentéséhez. Phelan téziseiben a szerző kontrolláló szerepköréről a hangsúly a szerzői hatóerő (*authorial agency*), a szövegbeli jelenség (*textual phenomenon*) és az olvasói válasz (*reader response*) kapcsolatrendszerére felé tolódik el (PHELAN 1996: 19).

Phelan 2013-ban a narratív etikával kapcsolatos tanulmányában (PHELAN 2013) a narratív etika tartópilléreit a narratív retorika ismert szempontjai alapján vizsgálja: az elmondott tartalom etikája, a mondás aktusának etikája, az írás etikája és a befogadó etikája vizsgálata alapján érthetjük meg működésmódját. Nagyon lényeges az elmozdulás: a szöveg és a világ kapcsolata helyett, az imitáció elv helyett fokozatosan egy etikai fordulat jön létre. De vajon létezik-e va-

lamilyen egységes elv, amit alkalmazni tudnánk az értelmezés során, vannak-e rögzített etikai normák, amelyeket működtetünk? Egy szöveg interpretációja – ellentétben a kognitív narratológia megközelítéseivel – nemcsak az olvasói szokásoktól, illetve az olvasó és a szöveg közötti kapcsolattól függ, hanem attól is, akik megalkotják ezt a szövegvilágot. Phelan megtartja ugyan a bennefoglalt szerző fogalmát, de a szövegen kívülre helyezi, így közvetlenebb kapcsolatot feltételez a szerző és a bennefoglalt szerző között. Ez hozza működésbe a szöveget, felelős a szöveg működésmódjáért. Természetesen mindennek előfeltétele az olvasó, egy olyan olvasó, aki felismeri a megszemélyesített narrátor és a bennefoglalt szerző közötti dichotómiát. Phelan retorikai és etikai megközelítésében az írói működés, hatóerő, valamint a szöveg és az olvasó közötti relációban jön létre a jelentés.

Ami azonban valójában érdekli, hogyan lehet etikailag megkülönböztetni a megbízható és megbízhatatlan narrációt, hiszen különbség van aközött, hogyan adja át a történeteket és miként interpretálja azokat. Megközelítése szerint az olvasó három kódot működtet a befogadás során: interpretációs ítéletet, etikai ítéletet és esztétikait. Az alapelvek rekonstruálásakor érdemes áttekintenünk *Narrative as Rhetoric: Technique, Audiences, Ethics, Ideology* (PHELAN 1996) című szövegét, mivel megfelelően szemlélteti a narratív retorika célkitűzéseinek, illetve fogalomalkotásának referenciális alapját is. A szöveg közvetlen előzményének tekinthető Phelan 1989-ben megjelent *Reading Narrative: Form, Ethics, Ideology* című könyve. Az itt szereplő megfontolások a későbbi művekben, így például a *Reading People, Reading Plots: Character, Progression and the Interpretation of Narrative* s a *Narrative as Rhetoric: Technique, Audiences, Ethics, Ideology*-ban is visszaköszönnek. Ez részint a könyvek szerkesztési elvével magyarázható, mivel korai tanulmányai közül némelyet az újonnan kiadott művek is tartalmaznak. A szövegek alappillére a narrativitás elméletének befogadásközpontú megközelítése, amit több szöveghelyen is a narratív közönség, befogadás (narrative audience) (PHELAN 1996: 23) fogalommal jelöl. Teoretikus szempontból ez alá tartozik a textuális forma (textual form), az írói hatóerő (authorial agency) és az olvasói válasz (reader response) összefüggésrendszerének tanulmányozása, az értelmezői módszert illetően pedig az olvasási aktus-aktivitás tanulmányozása. A *Narrative as Rhetoric: Technique, Audiences, Ethics, Ideology* című mű a narratív retorika köré csoportosuló elméleti és módszertani háló összegzését adja. Három nagy tartalmi egységből áll. Az első rész *Narrative Progression and Narrative Discourse: Lyric, Voice, and Readerly Judgements* címmel, a *Reading People, Reading Plots* című szöveg továbbgondolása. A második nagy tartalmi egység, a *Mimetic Conventions, Ethics, and Homodiegetic Narration* azt vizsgálja, hogy mi hozza létre a mimézist a homodiegetikus narrációban. A harmadik, *Audience and Ideology*, az

olvasás etikai és ideológiai vonatkozásaival, tárgykörével foglalkozik. Mindhárom tartalmi egység szövegértelmezésekből tevődik össze. Az egyes fejezetek között gyakoriak az átfedések.

Alaptézise szerint az elbeszélés *retorikai aktusként* definiálható. A narratív retorika példáját olyan szövegekkel szemlélteti, melyeknek központi eleme a történet elmondásának (*telling*) aktusa. Kiindulásként ő maga is Paul de Man *Rhetoric and Semiology (Szemiológia és retorika)* című szövegét emeli ki, mivel ebben az írásban a retorika dekonstruktív megközelítése igen hangsúlyos: a nyelv mint trópusok rendszere értelmeződik. Narratológiai szempontból azonban a már említett J. Hillis Miller *Critical Terms For Literary Study* című szövege tarthat számot az érdeklődésre, noha Miller narratológia teoretizálását célzó könyvei csak ezt követően, 1992 és 1998 között jelennek meg. A *Critical Terms For Literary Study* szövegben Miller a narratíva alapvető elemének a helyszínt, a megszemélyesítést és a trópusot tartja. Értelmezésében a narratíva trópusok ismétlődéséből áll, figuratív. Ebből az következik, hogy a narratíváról szóló beszéd is figuratív. A pragmatikus retorika vizsgálatakor Phelan a Stanley Fish, Richard Rorty, Steven Knapp és Walter Benn Michaels által képviselt koncepciókra hivatkozik. Ezek közül Stanley Fish *Doing What Comes Naturally* című szövegét olvassa, mivel ez a pragmatista retorika összegzését adja (PHELAN 1996: 11). Ezt alapul véve, episztemológiai hibának tartja az elképzelést, hogy a tények és az igazságok a diskurzus által konstruáltak, s nem ért egyet azzal sem, hogy a tények mindig a diskurzív keret függvényében változnak. A narratív retorika az író, a szöveg és a hallgatóság közötti többretegű kapcsolatot hangsúlyozva nyújt értelmezési lehetőségeket. A narratív struktúrától függően, korrelatív viszony jön létre az írói tevékenység és a szöveg belső dinamikája között. Ezért a retorikai olvasás soha nem lezárt. Az olvasói tapasztalatnak az értelmezéssel és elmélettel történő összekapcsolódását a fikció megtapasztalásának (*experiencing fiction*) nevezi. Összefoglalásként a narratívát mint az író eszközrendszerét határozza meg, amely tudást, érzelmeket, értékeket és hitet közvetít a hallgatóság felé.

Az elmélet „működés módját” Katherine Anne Porter *Magic* című szövegének interpretációjával szemlélteti. A tárgykört övező elméleti diszkussziók tárgyalása helyett (ami a narratív technikák, struktúrák, valamint a retorika fogalmának vizsgálatát jelentené) egy fikcionális elbeszélő szöveg interpretációját olvashatjuk. Az író-szöveg-hallgatóság kapcsolatára a retorikai funkció megnevezést használja. Három, egymással összekötöttségben álló kommunikációs szituációt (ezeket retorikai aktusnak nevezi) különböztet meg. Vizsgálja egyrészt a belső történetet, amit a szobalány mesél el egy másik szereplőről (a szövegbelső tulajdonképpen Ninette nevű szereplőnek a története). Középső szinten a heterodiegetikus narrátor által elmesélt történet helyezkedik el. Ezzel

az elbeszélői szituációval kétszer találkozhatunk. Egyrészt, amikor a szobalány elmeséli Madame Blanchard-nak Ninette történetét, másrészt egy külső szinten, amikor az író (Porter) a beleértett szerző/narrátor pozíciójában jelenik meg. Ez alapján tesz különbséget Phelan a szobalány Ninette-ről szóló története, illetve a heterodiegetikus narrátor Ninette-ről szóló története között. Ugyanakkor megkülönbözteti egymástól a narrátor történetét és az író narrátorról szóló történetét. Ezen narratív stratégia szerint egymással párhuzamosan zajlik a narrátor elbeszélése és az író elbeszélése a narrátor elbeszéléséről (*telling*). A megértést ez esetben az alkalmazott narrációs technikák határozzák meg. Az elbeszélés-történet-szituáció-hallgatóság-szándék retorikai körvonalában tehát az író narrációja is megjelenik. A két szempont interakciójának elemzése teremti meg a lehetőségét annak, hogy a narrációt cselekvésként határozza meg. A narratíva mint dinamikus tapasztalás (*narrativa-as-dynamic-experience*) mozzanatát a *progression* kifejezéssel jelöli (PHELAN 1996: 90).

Ez a szempont a történet befogadása során oly módon érvényesül, hogy mi, olvasók, mozgósítjuk az intellektuális, érzelmi, ideológiai és etikai ismereteinket. Ezek a narratív retorika legfontosabb ismérvei (PHELAN 1996: 18). Jelentésadásakor hallgatólagos ítéletet alkotunk a műben megjelenő cselekményről, a szereplők motivációiról, emellett érzelmileg és etikailag is behelyezkedünk a szereplők kapcsolatrendszerébe. Így például, a novella narratív szintjeinek elkülönítéséből (különösen a heterodiegetikus narrátor által végrehajtott retorikai aktus vizsgálatából) következhet a kérdés, vajon mi volt a szobalány motivációja a történet elbeszélésével, mit akart elérni vele, és sikerült-e elérnie azt, amit akart stb. Phelan a teoretikus és interpretatív szempontok szimultán alkalmazása helyett a tapasztalati-tapasztalási (*experience*) szempontokat, az elméleti alapelvek gyakorlatban történő alkalmazását (az adott elbeszélői szituáció vizsgálatát) részesíti előnybe.

Összefoglalásképpen elmondhatjuk tehát, hogy a narratív retorikán alapuló koncepció értelmében a narratíva nem pusztán egy történet, hanem cselekvés (*action*) is. Az elképzelést Phelan a következő relációval mutatja be: valaki elbeszél egy történetet valakinek, egy adott helyzetben, egy adott szándékkal (*telling a particular story to a particular audience in a particular situation for, presumably, a particular purpose*). A narratív retorika eszerint a textuális tulajdonságok működtetése helyett értelmezési alakzataként válik jelentésformálóvá. Ebben a vonatkozásban a narratív retorika fogalma nem alkalmazkodik napjaink retorikai konvencióihoz, mint amilyen a dekonstruktív vagy a pragmatista retorika. Phelan ugyan méltányolja a retorika e gyakran hivatkozott értelmezését, így például a dekonstruktív retorika nyelvre, textualitásra és interpretációra vonatkozó téziseit, de elgondolása alapján a narratív retorika különbözik ezektől (PHELAN 1996: 8). Phelan elméletének újszerűsége éppen abban áll, hogy alapvetően egy narráción belüli és szövegen kívüli történésre hívja fel a

figyelmet; a közlők, a mesélők befolyással vannak a befogadó érzéseire, értékeire, kogníciójára. S ami még fontosabb, a közlőnek és a közlött tartalomnak egyaránt etikai vonzata van. A narratívák elmondanak egy eseményt, egy cselekvéssort, de ők maguk is események. Ahogyan az elmondottnak van etikája, úgy a mondás „aktusának” is.

IRODALOM

- ERLL, Astrid 2010. *Naive, Repetitive, or Cultural: Options for an Ethical Narratology*. Amsterdam International Journal for Cultural Narratology. http://cf.hum.uva.nl/narratology/a09_Erll.htm
- KOVÁCS Edit 2010. Posztstrukturalista narratológiák, a narratológia dekonstrukciója = Szabó Erzsébet (szerk.): *Új elméletek a narratológiában*. Budapest
- LIANG, Xiahoui 2014. Book Review: Dan Shen, *Style and Rhetoric of Short Narrative Fiction: Covert Progressions Behind Overt Plots*. *Language and Literature November*, vol. 23 no. 4405.
- LOTHE, Jacob 2010. *Narrative and Ethics: Conrad, Kafka, Sebald*. Amsterdam International Journal for Cultural Narratology. http://cf.hum.uva.nl/narratology/a09_Lothe.htm
- PHELAN, James 1989. *Reading People, Reading Plots: Character, Progression and the Interpretation of Narrative*, Chicago: University of Chicago Press
- PHELAN, James 1996. *Narrative as Rhetoric*. Technique, Audiences, Ethics, Ideology. Ohio State University Press, Columbus
- PHELAN, James 2013. *Narrative Ethics*. <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/narrative-ethics>
- PHELAN, James–RABINOWITZ, Peter J. ed. 2008. *A Companion to Narrative Theory*. Blackwell Publishing Ltd, 283–499.
- PIER, John ed. 2004. *The Dynamics of Narrative Form*. *Studies in Anglo-American Narratology*. Walter de Gruyter, Berlin
- SZATMÁRI Áron 2015. Nincs igazság. Dragomán György: Máglya = *Jelenkor*, 3. 367–371.
- TÚRY György 2009. *Amerikai etikai kritika*. *Irodalom- és kultúrtudományi vizsgálódások a késő huszadik századból*. Kijárat Kiadó, Budapest

Study on the Rhetoric and Ethic Aspects of Narratives

The theory and methodology of *narrative as rhetoric* is closely linked to the name of the internationally acclaimed narratologist James Phelan. Since this program is articulated simultaneously with the postclassical narratologies, it is worth presenting some of its basic features, since it bears certain inspiring theoretic and practical conventions. It is questionable whether the framework of narrative as rhetoric can dissolve in classical tendencies, given that it is founded entirely on novel theoretical views. In reconstructing the principles, I rely mostly on James Phelan's texts written on the topic. In my opinion, these studies adequately present the referential basis of aims and conceptualization of narrative as rhetoric.

Key words: narratology, narrative ethics, narrative as rhetoric, reliable narrator, unreliable narrator, narration as action

Posmatranje retoričko-etičkog aspekta naracije

Izrada teorije i metodologije *narativne retorike* (narrative as rhetoric) vezuje se uz ime internacionalno priznatog naratologa Džejmisa Felana (James Phelan). Pošto se njegov program artikuliše simultano sa postklasičnim naratologijama, vredno je truda da se prikaže nekoliko od njegovih osnovnih karakteristika, naime povlači inspirativne teoretske i praktične konsekvence. Postavlja se pitanje da li se relacioni okvir narativne retorike može rastočiti u klasičnim tendencijama, pošto ona pruža u potpunosti nove teoretske uvide. Pri rekonstrukciji osnovnih principa aktuelno razmatranje se uglavnom oslanja na tekstove Džejmisa Felana pisane o ovoj tematici, a prema viđenju autorke razmatrane studije na adekvatan način ilustruju referencijalnu osnovu istaknutih ciljeva, odnosno kreiranja koncepata narativne retorike.

Ključne reči: naratologija, narativna etika, narativna retorika, pouzdani narator, nepouzdani narator, naracija kao čin

Beérkezés időpontja: 2015. 04. 22.

Közlésre elfogadva: 2015. 07. 18.